

SpareBank 1 Ringerike Hadeland

Offentliggjøring av sentral
risikoinformasjon per 31.12.2015
Basel II - Pilar 3

Per 31.12 .2015



Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	3
2. VISJON, FORRETNINGSIDÉ OG STRATEGI	3
2.1 VISJON OG KJERNEVERDIER.....	3
2.2 FORRETNINGSIDÉ	3
2.3 STRATEGI OG MÅLSETTING	3
2.4 FINANSIELLE NØKKELTALL FOR 2015 (2014).....	4
3. KAPITAL OG KAPITALKRAV	5
4. SPAREBANK 1 RINGERIKE HADELAND - KONSERNSTRUKTUR	8
4.1 KORT BESKRIVELSE AV SPAREBANK 1 RINGERIKE HADELANDS DATTERSELSKAP.....	8
4.2 FELLESKONTROLLERT VIRKSOMHET.....	8
4.3 ANDRE VESENTLIGE EIERPOSTER.....	9
5. RISIKO- OG KAPITALSTYRING	9
5.1 FORMÅL	9
5.2 RISIKOOMRÅDER	13
5.3 KAPITALMÅL OG KAPITALPLAN	14
5.4 ROLLER OG ANSVAR	15
5.5 BANKENS PROSESS FOR RISIKO- OG KAPITALSTYRING.....	16
6. KAPITALDEKNING (PILAR 1)	17
7. STYRING OG KONTROLL AV RISIKO	18
7.1 KREDITTRISIKO	18
7.2 MARKEDSRISIKO	21
7.3 LIKVIDITETSRISIKO.....	22
7.4 OPERASJONELL RISIKO	24
8. VURDERING AV KAPITALBEHOV (PILAR 2)	26
8.1 KREDITTRISIKO	26
8.2 MARKEDSRISIKO	26
8.3 LIKVIDITETSRISIKO.....	27
8.4 OPERASJONELL RISIKO	27
8.5 RISIKO KNYTTET TIL FREMTIDIGE PENSJONSFORPLIKTELSE.....	27
8.6 ANDRE PILAR 2 TILLEGG	28
8.6.1 Risiko forbundet med overføring eller pantsettelse av aktiva	28
8.6.2 Systemrisiko	28
8.6.3 Risiko for overdreven gjeldsoppbygging.....	28
8.6.4 Forsikringsrisiko.....	29
8.6.5 Eierrisiko.....	29
8.6.6 Forretningsrisiko	29
8.6.7 Strategisk risiko.....	30
8.7 KRAV TIL ANSVARLIG KAPITAL PILAR 2.....	30

1. INNLEDNING

Dette dokumentet gir en beskrivelse av risiko- og kapitalstyring i SpareBank 1 Ringerike Hadeland. Dokumentet skal dekke kapitaldekningsreglens spesifikke krav om offentliggjøring av finansiell informasjon (Pilar 3). Informasjonen er ment å gi markedsaktører bedre grunnlag for å vurdere:

- Bankens risikonivå
- Bankens risikostyring og kontroll
- Bankens kapital situasjon og kapitalbehov

Kapitalbehov for risikoer som ikke dekkes av Pilar 1, Pilar 2, er beregnet per 30.09.2015. Øvrig risikoinformasjon er basert på offisielle tall per 31.12.2015 samt uttrekk fra bankens porteføljestyringssystem PorTo per 31.12.2015. Det vises også til bankens årsrapport 2015 med noter for ytterligere informasjon om bankens risiko og risikostyring

2. VISJON, FORRETNINGSIDÉ OG STRATEGI

2.1 Visjon og kjerneverdier

Bankens visjon er: ”SpareBank 1 Ringerike Hadeland – den anbefalte banken,”
Banken har kjerneverdiene: ”nær, dyktig, fremtidsrettet og engasjert.”

2.2 Forretningsidé

SpareBank 1 Ringerike Hadeland er en solid, lønnsom og selvstendig sparebank med hovedvekt i markedsområdene Ringeriks- og Hadelandsregionen og Nittedalsområdet.
Banken tilbyr et bredt spekter av finansielle tjenester til personkunder, små og mellomstore bedrifter og offentlig sektor.

2.3 Strategi og målsetting

Overordnet strategi

SpareBank 1 Ringerike Hadeland skal være et lønnsomt og solid finanskonsern som er attraktiv for kunder, egenkapitalbevisere, medarbeidere og lokalsamfunnet. Den overordnede strategien skal gjenspeile disse ambisjonene.

Vi skal:

- sikre kapitaltilgang og beslutningskraft slik at vi bidrar til lokal verdiskapning i regionen.
- bygge langsiktige kunderelasjoner ved å ha et sterkt kundeengasjement
- tilby kundene fremtidsrettede produkter, tjenester og løsninger
- beholde, utvikle og tiltrekke oss dyktige medarbeidere
- bygge arbeidsglede, initiativ, endringsvilje og tillit
- bidra til utvikling av lokalsamfunnene gjennom tett samspill med SpareBankstiftelsene
- være en aktiv deltaker i SpareBank 1 Alliansen slik at vi får stordriftsfordeler, kompetansedeling og produkttilgang.

Strategiske mål – marked

- SpareBank 1 Ringerike Hadeland skal ha finansbransjens mest attraktive merkevare i sitt markedsområde og være best på kundeopplevelser.
- SpareBank 1 Ringerike Hadeland skal styrke sin ledende posisjon i Ringeriks- og Hadelandsregionen og forsterke posisjonen i Nittedalsregionen.

Økonomiske mål

Lønnsomhet og egenkapitalavkastning

- Egenkapitalavkastning min. 7 %-poeng høyere enn 5 års statsobligasjonsrente
- Være blant de tre beste i Samarbeidende Sparebanker med hensyn til egenkapitalavkastning hensyntatt EK-andel.

Kostnadseffektivitet

- Målsetting om en kostnadsprosent – cost/income – innenfor 48 % i løpet av 1. halvår 2018.
- Være blant de tre bankene i Samarbeidende Sparebanker med lavest kostnadsprosent.

Netto provisjonsinntekter

- Være blant de tre beste i Samarbeidende Sparebanker med hensyn til vekst i netto provisjonsinntekter eksklusiv provisjonsinntekter fra SpareBank 1 Boligkreditt og EM 1.

Utdelingspolitikk

- SpareBank 1 Ringerike Hadeland har som målsetting at minst halvparten av eierkapitalens andel av årsoverskuddet etter skatt i konsernet skal utbetales som kontantutbytte, og tilsvarende at minst halvparten av grunnfondskapitalens andel av overskuddet utbetales som gaver
- Ved fastsettelsen av utbytte vil det bli tatt hensyn til bankens resultatutvikling, markedssituasjonen, stabilitet i utbytte samt behov for kjernekapital.

Kapitaldekning

- Konsernet har et mål om ren kjernekapitaldekning på minimum 14,5 %.
- Konsernet har et mål om samlet kapitaldekning på minimum 16 %.

2.4 Finansielle nøkkeltall for 2015 (2014)

- Konsernresultat: 225,8 mill. kroner (288,5 mill. kroner)
- Resultat før skatt: 287,8 mill. kroner (360,3 mill. kroner)
- Egenkapitalavkastning: 8,6 % (11,5 %)
- Tap på utlån: 3,5 mill. kroner (0,4 mill. kroner)
- 12-måneders vekst i utlån inkl. lån overført SpareBank 1 Boligkreditt: 9,0 % (5,6 %).
- 12-måneders vekst i innskudd: 6,8 % (9,1 %)
- Ren kjernekapitaldekning: 16,5 % (17,3 %)
- Resultat per egenkapitalbevis: 15,60 kroner (20,01 kroner)

3. KAPITAL OG KAPITALKRAV

Kapitaldekningsregelverket baseres på tre pilarer, hvorav Pilar 3 dekkes av dette dokumentet.

Pilar 1 omhandler minimumskrav til ansvarlig kapital.

Pilar 2 vurdering av samlet kapitalbehov og tilsynsmessig oppfølging.

Pilar 3 omhandler markedsdisiplin og krav til ekstern rapportering av risikoforhold.

Kapitaldekningsregelverket inneholder ulike metoder for beregning av kapitalkravet i Pilar I og Pilar II. Banken benytter, som de fleste sammenlignbare banker, standardmetode for beregning av Kredittrisiko og Markedsrisiko og basismetoden for Operasjonell risiko.



Pilar 1

Pilar 1 omhandler minstekrav til kapitaldekning. SpareBank 1 Ringerike Hadeland beregner kapitalkrav etter standardmetoden/basismetoden i Pilar 1, og banken skal til enhver tid dekke regulatoriske kapitalkrav.

Pilar 2

Bankene skal ha en prosess, ICAAP, for å vurdere sin totale kapital i forhold til risikoprofil samt en strategi for å opprettholde sitt kapitalnivå. I tillegg vil tilsynsmyndighetene gjennomgå og evaluere bankenes interne vurdering av kapitalbehov og strategier, samt overvåke og sikre overholdelse av de myndighetspålagte kapitalkravene. Tilsynet har myndighet til å sette i verk passende tilsynsmessige tiltak om det ikke er tilfreds med resultatet av denne prosessen. Det er et regulatorisk krav at banken årlig gjennomfører og dokumenterer ICAAP.

Bankene skal i Pilar 2 ta høyde for risikoer som ikke er dekket av Pilar 1. Kapitalvurderingen skal vise minimumskravet i Pilar 1 for kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko, samt kapitalbehov til risikoer som ikke dekkes av Pilar 1 (Pilar 2-risikoer). Kapital som er benyttet til å dekke minimumskravet og det samlede bufferkravet i pilar 1, kan ikke benyttes til å dekke Pilar 2-risikoer.

I forhold til tidligere metodikk for beregning av nødvendig kapital er følgende tillagt økt betydning i Finanstilsynets rundskriv 9/2015:

- Likviditets- og finansieringsrisiko skal utgjøre en viktig del av den samlede risikovurderingen.
- Konsern med underliggende enheter som yter forsikringstjenester skal vurdere forsikringsrisiko.
- Vurdering av risiko knyttet til fremtidige pensjonsforpliktelser.

- Vurdering systemrisiko, det vil si risiko for at en ustabil finansiell situasjon blir så omfattende at det fører til en systemsvekkelse hvor økonomisk vekst og velferd blir alvorlig skadelidende.
- ICAAP skal inneholde en vurdering av risikoen for overdreven gjeldsoppbygging.

Pilar 3

Rapporteringskravet i forhold til Pilar 3 fremgår av kapitalkravsforskriftens del IX, kapittel 45 og 46. Formålet med Pilar 3 er å supplere minimumskravene i Pilar 1 og den tilsynsmessige oppfølging i Pilar 2. Pilar 3 skal bidra til økt markedsdisiplin gjennom krav til offentliggjøring av informasjon som gjør det mulig for markedet, herunder analytikere og investorer, å vurdere institusjonens risikostyring, risikomåling og kapitaldekning

Kravene til offentliggjøring er spesielt viktig for de banker som er godkjent å benytte interne målemetoder (Internal Rating Based Approach) for kredittrisiko. SpareBank 1 Ringerike Hadeland beregner per i dag ikke kapitalkravet basert på interne målemetoder.

Informasjonskravene fører til at alle institusjoner skal publisere informasjon om organisasjonsstruktur, risikostyringssystem, rapporteringskanaler samt hvordan risikokontrollen er oppbygd og organisert. Videre er det gitt detaljerte krav til offentliggjøring av kapitalnivå og struktur samt risikoeksponeringer, der sistnevnte avhenger av hvilke beregningsmetoder bankene benytter i Pilar 1.

Det er et krav om at offentliggjøring av Pilar 3 skal skje på internett.

Basel III/ CRD IV

Baselkomitéens standarder for kapital- og likviditetsstyring ("Basel III") er gjort gjeldende for kredittinstitusjoner og verdipapirforetak i EØS-området gjennom EUs kapitaldekningsdirektiv ("CRD IV") og innebærer blant annet:

- **Skjerpede krav til ansvarlig kapital:** Skillet mellom kjernekapital, som skal ta tap ved løpende drift, og tilleggs kapital videreføres, men tilleggs kapitalen skal nå ta tap "at the point of non viability" dersom myndighetene mener dette er nødvendig for å unngå avvikling. Det stilles også strengere krav til kjernekapitalen generelt og den rene kjernekapitalen spesielt. Minstekravet til ansvarlig kapital på 8 % av beregningsgrunnlaget suppleres med eksplisitte minstekrav til både ren kjernekapital og kjernekapital på hhv. 4,5% og 6 %.
- **Krav om kapitalbuffer** for å dempe virkningen av økonomiske og finansielle sjokk. Banker som opererer med mindre ren kjernekapital enn summen av minimumskravet og bufferkravene vil få restriksjoner på sin utbyttepolitikk, bonusutbetalinger og tilbakekjøp av aksjer.
 - Krav om bevaringsbuffer (2,5 %). Formålet er å sikre at bankene bygger kapital i gode tider, for å hindre at kapitalen faller under minimumskravet i nedgangsperioder
 - Krav om systemrisikobuffer (3 %). Formålet er å dempe langsiktig ikke-syklisk eller makrorisiko
 - Krav om motsyklisk buffer (0-2,5 %). Formålet er å dempe effektene av sykliske variasjoner ved at institusjonene må bygge opp ekstra bufferkapital i perioder med særlig sterk kredittvekst
 - Krav om buffer for systemviktige institusjoner (2 %). Formålet er å redusere sannsynligheten for vanskeligheter hvor en avvikling av en institusjon kan medføre finansiell ustabilitet og betydelige forstyrrelser i realøkonomien

Banker som ikke oppfyller det kombinerte bufferkravet skal innen fem dager fremlegge en kapitalplan for Finanstilsynet. En slik plan skal inneholde prognoser for inntekter, kostnader og balanse, samt plan og tidsramme for å øke kapitalen slik at kravet gjenoppfylles. Det vil være begrensninger på adgangen til å utbetale utbytte, betale variabel godtgjørelse og særskilte

pensjonsytelser, betale renter på fondsobligasjoner og på å foreta tilbakekjøp av aksjer dersom banken ikke oppfyller det kombinerte bufferkravet. Før en slik bank foretar utbetalinger til de nevnte formål må nærmere bestemt minimumsinformasjon forelegges Finanstilsynet.

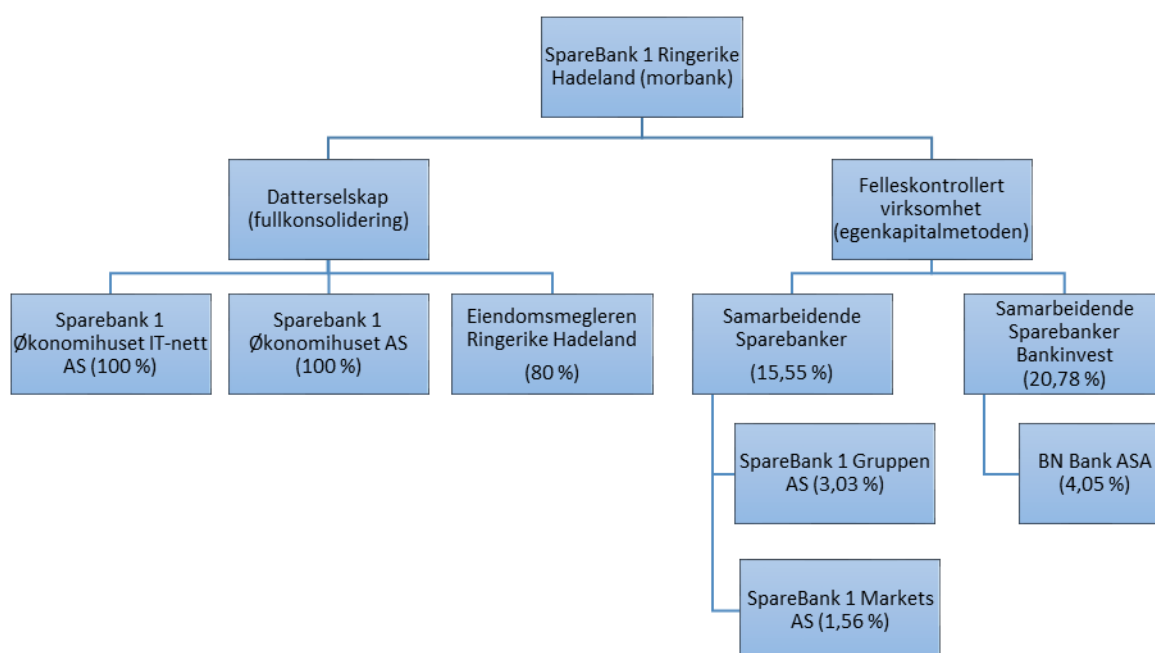
- **Krav til uvektet egenkapitalandel** ("leverage ratio") som et supplement til de risikovektede minstekravene. Krav til uvektet kapitalandel skal innføres i EU. Norske banker har en høy uvektet kapitalandel sammenlignet med banker i andre land og oppfyller allerede det forventede kravet i EU. I Finansiell Stabilitet 2015 legger Norges bank frem en anbefaling om krav til uvektet kapitalandel i norske banker på minst 6%. Kravet kan bestå av et minstekrav og et bufferkrav i tillegg som er en fast prosentsats av kravet til kjernekapitaldekning
- **Kvantitative likviditetskrav** knyttet til indikatorene liquidity coverage ratio (LCR) og net stable funding ratio (NSFR). LCR måler størrelsen på foretakets likvide aktiva i forhold til netto likviditetsbehov i en stressituasjon 30 dager fram i tid. NSFR måler forholdet mellom tilgjengelige og nødvendig stabil finansiering over en 1-årsperiode. Begge forholdstallene skal være minst 100 prosent.

Standardene ble gjort gjeldende fra 1. januar 2013, med overgangsbestemmelser som innebærer full gjennomføring fra 1. januar 2019.

4. SPAREBANK 1 RINGERIKE HADELAND - KONSERNSTRUKTUR

Konsernet består av morbanken SpareBank 1 Ringerike Hadeland, Eiendomsmegleren Ringerike Hadeland AS (80 % eierandel), SpareBank1 Økonomihuset Regnskap AS og SpareBank1 Økonomihuset IT-Nett AS samt de felleskontrollerte virksomhetene Samarbeidende Sparebanker Bankinvest AS og Samarbeidende Sparebanker AS. Bankens konsern struktur fremgår av figuren nedenfor

SpareBank 1 Ringerike Hadeland – konsernstruktur per 31.12.2015



4.1 Kort beskrivelse av SpareBank 1 Ringerike Hadelands datterselskap

Eiendomsmegleren Ringerike Hadeland AS

Selskapet markedsfører seg under merkenavnet EiendomsMegler 1 Ringerike Hadeland.

Selskapet er eid 80 % av SpareBank1 Ringerike Hadeland og med de to samarbeidsbankene SpareBank 1 Hallingdal Valdres (5 % eierandel) og Modum Sparebank (15 % eierandel) som medeiere. Selskapet er tilsluttet EiendomsMegler 1-kjeden.

SpareBank1 Økonomihuset

SpareBank 1 Ringerike Hadeland kjøpte Økonomihuset 20.mars 2015.

Selskapet omfatter virksomhetene Økonomihuset Regnskap og Økonomihuset IT-Nett. Selskapene er 100% eide datterselskap av banken.

4.2 Felleskontrollert virksomhet

SpareBank 1 Ringerike Hadeland har gjennom eierandeler i de felleskontrollerte virksomhetene Samarbeidende Sparebanker Bankinvest AS og Samarbeidende Sparebanker AS innflytelse i følgende selskaper:

SpareBank 1 Gruppen AS

SpareBank 1 Ringerike Hadeland inngår i SpareBank 1 - alliansen gjennom sin eierandel på 15,6% i Samarbeidende Sparebanker AS ("SamSpar") som igjen eier 19,5% av SpareBank 1 Gruppen AS.

SpareBank 1- alliansen er et bank- og produktsamarbeid og er samlet sett en av de største tilbyderne av finansielle produkter og tjenester i det norske markedet. Bankene i SpareBank 1-alliansen distribuerer SpareBank 1 Gruppens produkter og samarbeider på sentrale områder som merkevare, arbeidsprosesser, kompetansebygging, IT-drift, systemutvikling og innkjøp. Alliansen har inngått strategiske samarbeidsavtaler med LO og LOs fagforbund.

SpareBank 1-alliansen består av totalt 15 selvstendige banker samt SpareBank 1 Gruppen AS med datterselskaper.

BNBank ASA

SpareBank 1-bankene gikk sammen og kjøpte Glitnir Bank ASA i oktober 2008. I januar 2009 ble navnet endret til BNBANK ASA. SpareBank 1 Ringerike Hadeland er medeier i BNBANK ASA gjennom sin eierandel i Samarbeidende Sparebanker Bankinvest AS på 20,8% som igjen eier 19,5% av BNBANK ASA. Bankens indirekte eierandel er 4,05%

SpareBank 1 Markets

SpareBank 1 Ringerike Hadeland er medeier i SpareBank 1 Markets gjennom sin eierandel i Samarbeidende Sparebanker AS. Bankens indirekte eierandel er 1,56%

4.3 Andre vesentlige eierposter

SpareBank 1 Ringerike Hadeland har, i tillegg til innflytelse gjennom eierandeler i felleskontrollerte virksomheter beskrevet ovenfor, innflytelse gjennom eierskap i følgende selskaper:

Samarbeidende Sparebanker Bankinvest 2 AS (Bank 1 Oslo AS)

SpareBank 1 Ringerike Hadeland er medeier i Bank 1 Oslo AS gjennom sin eierandel i Samarbeidende Sparebanker Bankinvest 2 AS på 15,4%. Bankens indirekte eierandel er 2,34%

I desember 2015 ble det inngått avtale mellom Sparebanken Hedmark og de øvrige aksjonærene om at Hedmark overtar samtlige aksjer selskapet. Transaksjonen forventes gjennomført i 2. kvartal 2016 avhengig av myndighetenes godkjenning.

SpareBank 1 Boligkreditt AS og SpareBank 1 Næringskreditt AS

SpareBank 1 Boligkreditt ble etablert i 2005 og SpareBank 1 Næringskreditt ble etablert i 2009 av SpareBank 1-bankene. Selskapene er lokalisert i Stavanger. SpareBank 1 Ringerike Hadelands eierandel er per 31.12.2015 hhv. 3,26% og 3,12%. Selskapene ble stiftet med formål å være et kredittforetak som utsteder obligasjoner med fortrinnsrett i selskapenes portefølje.

SpareBank 1 Kredittkort AS

SpareBank 1 Ringerike Hadeland er medeier i SpareBank 1 Kredittkort AS med en eierandel på 3,54 %

5. RISIKO- OG KAPITALSTYRING

5.1 Formål

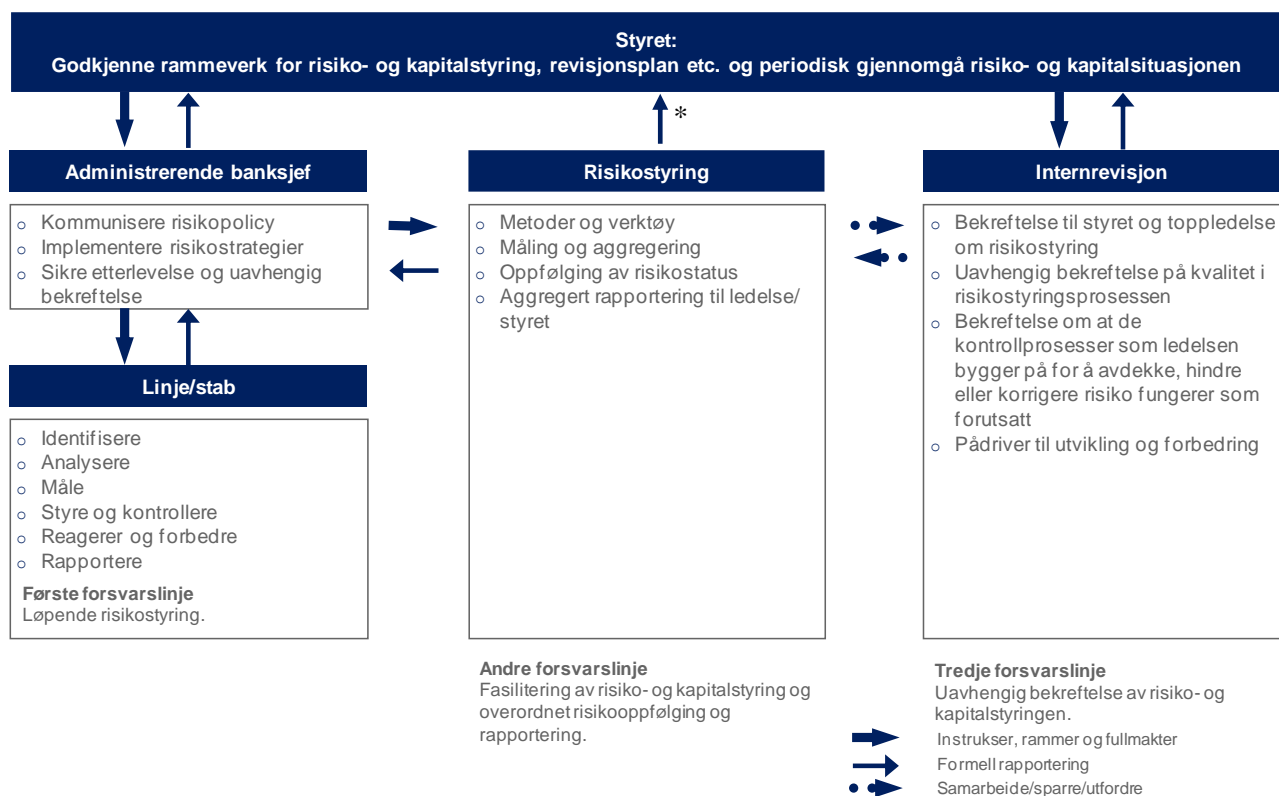
Risikostyringen skal støtte opp under Konsernets strategiske utvikling og måloppnåelse og bidra til å sikre finansiell stabilitet og forsvarlig formuesforvaltning. Det er en målsetting at ingen enkelthendelse skal kunne skade konsernets finansielle stilling i vesentlig grad. Dette skal oppnås gjennom en **moderat risikoprofil** og:

- en sterk risikokultur som kjennetegnes av høy bevissthet om risikostyring
- tilstrebe en optimal kapitalallokering innenfor vedtatt forretningsstrategi
- utnyttelse av synergi- og diversifiseringseffekter
- et tilstrekkelig kapitalnivå ut fra valgt risikoprofil.

Risikostyring og kontroll er en del av konsernets virksomhetsstyring som er beskrevet i kapittelet "Eierstyring og selskapsledelse" i årsrapporten og tar sikte på uavhengighet i risikorapporteringen, hvor ansvar og roller i den daglige risikostyringen er vektlagt.

Prinsippene for risikostyring i SpareBank 1 Ringerike Hadeland er fastsatt i bankens policy for risiko- og kapitalstyring. Banken legger stor vekt på å identifisere, måle, styre og følge opp sentrale risikoer for å sikre at konsernet utvikler seg i tråd med vedtatt risikoprofil og strategier

Internkontrollen består av tre linjer, hvor adm. banksjef og alle ledere og ansatte i Konsernet utgjør første linje. Andre linje består av risikostyringsfunksjonen. Tredje linje består av Internrevisjon.



(*) Risikostyring rapporterer til administrerende direktør, men leder for risikostyring kan unntaksvis rapportere direkte til styret (kapitalkravsforskriftens §47-3, pkt.5).

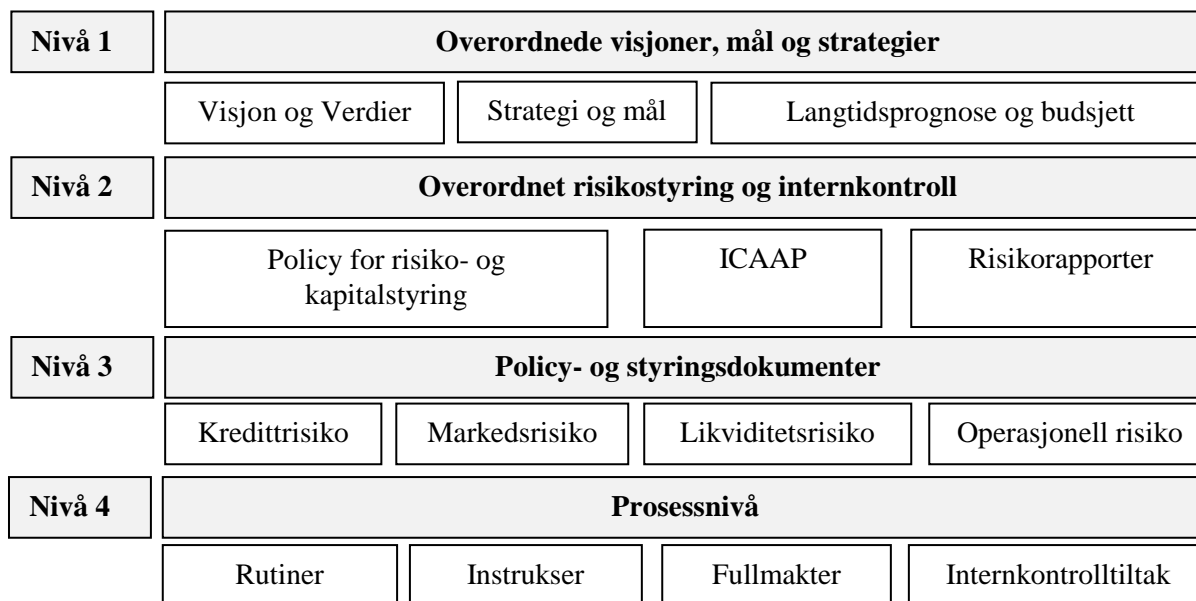
Modellen skal sikre uavhengighet i beslutning og rapportering. Et viktig prinsipp er at risikostyringsprosessen er en integrert del av den daglige virksomheten. Det primære ansvaret for god risikostyring og internkontroll ligger i første linje, gjennom alle ansattes ansvar for å utføre sitt arbeid i tråd med gjeldende fullmakter, instruksjer og retningslinjer.

Rammeverk for risikostyring og internkontroll er utviklet i tråd med anerkjente prinsipper og retningslinjer og tilfredsstillende eksterne krav i:

- Sparebankloven med forskrifter ¹
- Finansieringsvirksomhetsloven ¹ med forskrifter, herunder ICAAP
- Finanstilsynsloven med forskrifter, herunder internkontrollforskriften og IKT-forskriften
- Eiendomsmeglingsloven med forskrifter
- Aksjelov med forskrifter
- Regnskapslov med forskrifter
- Finanstilsynsloven
- Kapitalkravsforskriften

¹ Lov om finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven) trer i kraft 1. januar 2016 med ett års frist på å oppfylle kravene i lovens kapittel 8, 9, 16 og 17. Finansforetaksloven erstatter sparebankloven, forretningsbankloven, finansieringsvirksomhetsloven og banksikringsloven samt deler av forsikringsvirksomhetsloven

Bankens rammeverk for risikostyring omfatter styrende dokumenter på 4 nivåer som vist i figuren nedenfor.



Konsernets policy for risiko- og kapitalstyring er styrets instrument for styring av konsernets risikoprofil og kapitalmål. Dokumentet definerer hovedprinsipper og rammeverk for risikostyring, risikorapportering og hovedprinsipper for kapitalvurderingsprosessen. Formålet med dokumentet er å definere en struktur som på en systematisk måte identifiserer, vurderer, kommuniserer og håndterer risiko gjennom hele Konsernet for å sikre at SpareBank 1 Ringerike Hadeland har tilstrekkelig kapital til å oppfylle offentlig pålagte myndighetskrav i forhold til kapitaldekning, markedsforventninger og interne mål til kapital i forhold til underliggende risiko i virksomheten (ICAAP/Pilar 2)

Styret har vedtatt risikostyringsstrategier for de ulike risikotyper, samt strategier for de ulike forretningsområdene som oversetter risikoappetitt og ambisjoner til konkrete mål. Styret mottar en kvartalsvis risikorapport som gir grunnlag for å påse at aktivitetene gjennomføres innenfor vedtatte risikoprofil. Internrevisjonen gir halvårlig sin uavhengige vurdering av kvaliteten i risikostyringsprosessen og møter styrets risiko- og revisjonsutvalg i forkant av styrebehandlingene for å gjennomgå funn og observasjoner.

Compliance funksjonen i konsernet utføres av risikostyringsfunksjonen iht Finanstilsynets anbefalinger i Internal Governance i kredittinstitusjoner; *"I mindre og enklere institusjoner kan compliance-funksjonen utføres av for eksempel risikokontrollfunksjonen"*

Risikokultur er en del av organisasjonskulturen og påvirker i stor grad hvor mye risiko konsernet eksponeres for. Konsernet gjennomfører sammen med andre SpareBank 1 banker en kartlegging av risikokultur. Undersøkelsen er utviklet som et samarbeid mellom Universitetet i Stavanger og flere banker i SpareBank 1-alliansen.

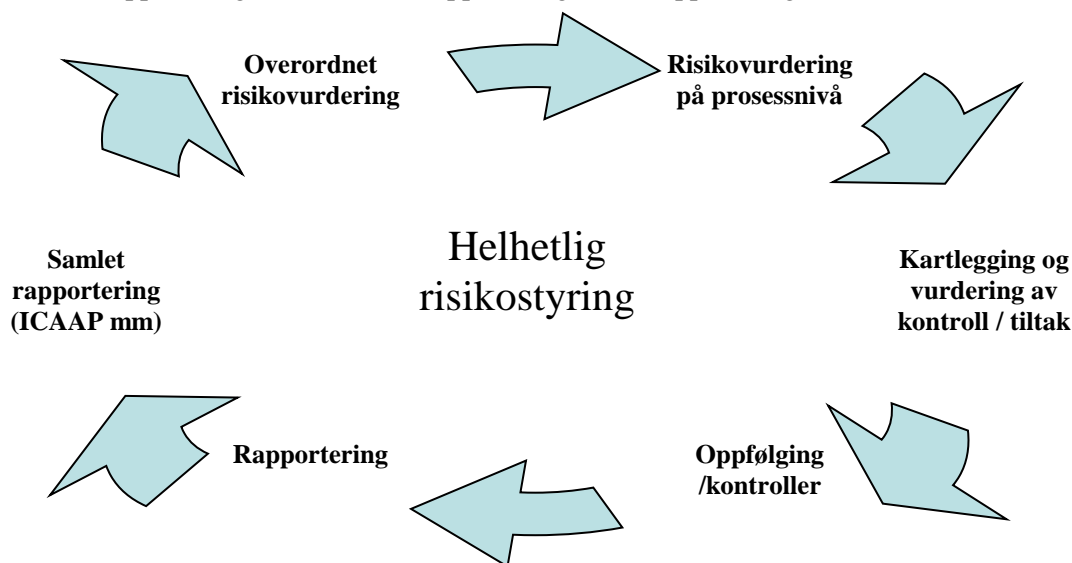
Bankens rapporteringsstruktur understøtter bankens strategiske ambisjoner og tar utgangspunkt i bankens strategiske målsettinger uttrykt gjennom styrevedtatte mål:

- Økonomiske mål
- Markeds mål
- Organisasjonsmål

Bankens overordnede rammeverk for helhetlig risikostyring bygger på en strukturert og kontinuerlig prosess for risikostyring og internkontroll basert på;

- Overordnet risikovurdering
- Risikovurdering på prosessnivå

- Kartlegging og vurdering av kontroller
- Løpende ledelsesoppfølgingsaktiviteter / handlingsplaner
- Løpende rapportering
- Samlet rapportering (ICAAP, IKF-rapportering, risikorapportering)



Overordnet risikovurdering:

I henhold til forskrift om risikostyring og internkontroll gjennomføres årlig en kartlegging av bankens største risikoområder og vurdering av håndteringen av disse. Resultatet av kartleggingen er utgangspunkt for utvikling av handlingsplaner og kontroller for bankens mest kritiske risikoområder.

Risikovurdering på prosessnivå:

Basert på en overordnet risikovurdering foretas det for bankens vesentligste risikoområder risikovurdering på prosessnivå. Resultatet av kartleggingen er utgangspunkt for utvikling av handlingsplaner og kontroller innenfor risikoområdet.

Kartlegging og vurdering av kontroller:

Basert på resultat fra overordnet risikovurdering identifiseres og iverksettes nøkkelkontroller for de vesentligste risikoområdene. Kontrollaktivitetene består av retningslinjer og rutiner som bidrar til å sikre at de valgte former for risikohåndtering blir gjennomført.

Løpende ledelsesoppfølgingsaktiviteter / handlingsplaner

Løpende utarbeidelse og oppfølging av aktiviteter og handlingsplaner/kontrollplaner på bakgrunn av funn og vurderinger fra kontroller og risikovurderinger.

Løpende rapportering

Rapportering av risiko, resultat av kontroller og uønskede hendelser. Bankens ledere og stabs- og fagressurser skal minimum årlig gjennom lederbekreftelser foreta en oppsummerende vurdering av om internkontrollen har vært gjennomført på en tilfredsstillende måte.

Samlet rapportering (ICAAP, IKF-rapportering, risikorapportering)

- Risikojustert kapital beregnes gjennom ICAAP og utarbeides minst én gang per år.
- Internrevisjonen avgir halvårlig rapport om den interne kontrollen til styret
- Ekstern revisor avgir årlig rapport til styret
- Bankens risiko med blant annet overordnet risikobilde, overordnet vurdering pr risikoområde og overholdelse av sentrale risikorammer og måltall rapporteres til styret kvartalsvis
- Adm. banksjef utarbeider årlig, iht. forskrift om risikostyring og internkontroll, ”...en samlet vurdering av risikosituasjonen som skal forelegges styret til behandling” Vurderingen bygger blant annet på:
 - Revisjonsrapporter fra intern- og ekstern revisor

- Tilsynsrapporter
- Risikokartlegginger; ICAAP og overordnet risikovurdering
- Lederbekreftelser
- Resultat av nøkkelkontroller og andre kontroller
- Uønskede hendelser
- Gjennomføring av kontrollplan
- Løpende kontroll av rammer og retningslinjer

ICAAP-prosessen gjennomgås årlig i styret som et ledd i bankens vurdering av risikoprofil og nødvendig kapitalbehov. Bankens risikoprofil, målt gjennom risikojustert kapitalbehov, rapporteres til styret kvartalsvis som del av bankens risikorapport.

Videreutvikling av rammeverk for risikostyring

Banken arbeider aktivt for å videreutvikle rammeverket med sikte på å forbedre struktur for systematisk identifikasjon, vurdering, kommunikasjon og håndtering av risiko, blant annet gjennom:

- Ansvarsmatrise med definisjon av overordnet ansvar og gjennomføringsansvar for alle ledere og relevante stabs- og støttefunksjoner
- Basert på risikovurdering, kartlegging sentrale kontrollhandlinger som er nødvendig for å sikre tilstrekkelig kvalitet innenfor de enkelte risikoområder.
- Kontrollplan/årshjul for de enkelte risikoområder
- Rutiner for gjennomføring, oppfølging og rapportering av kontrollhandlinger for de enkelte risikoområder.
- Rettsregister med sentrale lover og forskrifter:
 - sentrale lover og forskrifter
 - rutiner for å fange opp, kommunisere og implementere endringer i lover og forskrifter.
 - rutiner for å følge opp og rapportere etterlevelsen av lover og forskrifter.
- Oversikt over all eksternt rapportering
- Proaware som støtteverktøy for risikostyring og internkontroll

5.2 Risikoområder

Banken identifiserer og styrer risiko innenfor følgende overordnede risikoområder:

Kredittrisiko: Risiko for tap som følge av kundens manglende evne eller vilje til å oppfylle sine forpliktelser knyttet til utlån, kreditter, garantier og lignende.

Markedsrisiko: Risiko for tap som skyldes endringer i markedsbetingelser eller variabler som renter, valutakurser og verdipapirmarkeder. Markedsrisiko oppstår som følge av at banken har posisjoner i ulike finansielle instrumenter. Dette inkluderer aksje- og renterisiko.

Likviditetsrisiko: Risiko for at banken ikke klarer å finansiere økninger i eiendelene og innfri sine forpliktelser etter hvert som finansieringsbehovet øker eller refinansiere sine forpliktelser ved forfall.

Operasjonell risiko: Risiko for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil eller eksterne hendelser.

Eierisiko: Risiko for tap av innskutt kapital eller nødvendig påfyll av ny kapital i strategiske eierselskaper som følge av den risikoen som det enkelte selskapet påtar seg i sin drift

Omdømmerisiko: Risiko for svikt i inntjening og kapitaltilgang på grunn av sviktende tillit og omdømme i markedet, dvs. hos kunder, motparter, egenkapitalbevisere og myndigheter

Strategisk risiko: Risiko for svikt i inntjening som følge av feilvalgte strategiske beslutninger, endringer i rammebetingelser, dårlig implementering av beslutninger eller manglende tilpasning til endringer i rammebetingelser.

Compliance risiko: Risiko som følge av brudd på / manglende etterlevelse av lover, forskrifter, reguleringer eller etiske standarder

Forretningsrisiko: Risiko for uventede inntekts- og kostnadssvingninger ut fra andre forhold enn kreditt, markeds-, operasjonell- og/eller likviditetsrisiko.

Risiko knyttet til fremtidige pensjonsforpliktelser: risikoen for verdifall på aktiva i pensjonsordningen og risikoen for økte pensjonsforpliktelser som følge av levetidsforventninger/ dødelighetsforutsetninger, lønnsvekst, G-regulering, pensjonsregulering og endring i diskonteringsrente

Risiko forbundet med overføring eller pantsettelse av aktiva

Systemrisiko: risiko for at en ustabil finansiell situasjon blir så omfattende at det fører til en systemsvekkelse hvor økonomisk vekst og velferd blir alvorlig skadelidende

Risiko for overdreven gjeldsoppbygging: Risiko som følge av høy andel fremmedfinansiering og overdreven gjeldsoppbygging

Det er lagt til grunn statistiske metoder for beregning av forventet tap og for risikojustert kapital. Flere av modellene er utviklet i samarbeid med andre banker i SpareBank 1 Alliansen. For risikotyper hvor det ikke finnes anerkjente metoder for å beregne kapitalbehov legger banken vekt på å definere rammer for styring av risikoen som sikrer at sannsynligheten for at en hendelse inntreffer er lav.

5.3 Kapitalmål og kapitalplan

ICAAP er en viktig del av styringen av SpareBank 1 Ringerike Hadelands kapitalbehov. Bankens styre gjennomgår årlig kapitalvurderingsprosessen (ICAAP), inkludert en vurdering av om kapitaldekningen er tilstrekkelig i forhold til bankens risikoprofil og strategiske mål. Styret fastsetter beredskaps- og kontinuitetsplaner for å sikre at driften kan videreføres og tap begrenses ved vesentlige uforutsette hendelser

Banken har et konservativt rent kjernekapitalmål på minimum 14,5 %. Mål om minimum 14,5 % ren kjernekapitaldekning innebærer en buffer på 2 %-poeng i forhold til bankens maksimale regulatoriske krav på 12,5 % samt 3,5% buffer på bankens nåværende regulatoriske krav på 11,0% (konjunkturbuffer på 1%) og 3,0% buffer på bankens regulatoriske krav på 11,5% fra 01.07.2016 (konjunkturbuffer økes til 1,5%). Banken har videre et mål om minimum totalkapitaldekning på 16 %.

Kapitalplanen skal sikre at banken har og vil ha tilstrekkelig soliditet. Sekundært bidrar kapitalplanen til tilstrekkelig tilgang på likviditet, fra verdipapirmarkedet eller innskudd fra kunder. Kapitalplanen er et resultat av integrasjon mellom strategiarbeidet i banken, prognoser samt kreditt- og risikomiljøet i banken. Kapitalplanen bygger på styrets gjeldende overordnede strategi om å være en solid bank som prioriterer vekst i utvalgte markedsområder, samt vedtatt utdelingspolitikk som sier at minst halvparten av konsernets resultat skal deles ut kontant. Arbeidet med kapitalplan og –prognoser er en integrert del av arbeidet med bankens prosess for å vurdere internt kapitalbehov (ICAAP).

Kapitalmålet og kapitalplanen gjelder for både morbanken og konsernet. Reglene for konsolidering for kapitaldekningsformål og for regnskapsmessige formål (IFRS) er forskjellige. Etter CRD IV er banken p.t. ikke pliktig til å beregne og rapportere kapitaldekning på konsolidert nivå, da investeringen i Eiendomsmeglere Ringerike Hadeland AS, Økonomihuset Regnskap AS og Økonomihuset IT-nett AS samt eierandelene i Allianseselskapene anses uvesentlige. Ny finansforetakslov medfører blant annet kapitaldekningsmessig konsolidering av selskaper i samarbeidende gruppe uavhengig av eierandel. Dette vil medføre fremtidig konsolideringsplikt av bankens investeringer i Samspar- og øvrige Allianseselskaper. Konsolideringskravene etter ny finansforetakslov vil være gjeldende fra 1.1.2018.

Konsernets langtidsprognoser bygger også på disse forutsetningene og utlåns- og innskuddsveksten er fremskrevet ut fra budsjettert vekst. Det knyttes usikkerhet til langtidsprognosen og fremskrivning av

kapitaldeknings situasjonen, men slik banken vurderer det vil tiltakene som er foreslått gjennomført i kapitalplanen sikre at konsernet er innenfor forslåtte minimumsnivåer på ren kjernekapital og total kapital.

SpareBank 1 Ringerike Hadeland har som målsetting at minst halvparten av egenkapitalbeveiseiernes andel av årsoverskuddet etter skatt utbetales som kontantutbytte. Ved fastsettelsen av utbytte vil det bli tatt hensyn til bankens resultatutvikling, markedssituasjonen, stabilitet i utbytte samt behov for kjernekapital..

Den finansielle fremskrivning i forventet normal-scenario og mulig stress-scenario viser at banken har en tilstrekkelig sikkerhetsbuffer i planperioden. Bankens kapital situasjon testet ved hjelp av stresstester og reverserte stresstester for å se hvor store kreditttap, tap av største åpne risikoer og tap av største engasjement banken tåler før den går i brudd med ulike interne og eksterne krav til kapital.

Kapital situasjonen og stresstestene er analysert opp mot følgende kapitalkrav:

- Bankens interne krav til kapital (kapitalmål) på 14,5% (ren kjernekapital) og 16% (total kapital/ansvarlig kapital)
- Regulatoriske bufferkrav: 11,5 % ren kjernekapital og 13,5 % ansvarlig kapital

Hvis en situasjon hvor kapitaldekningen er i ferd med å falle under målsatt nivå skulle inntreffe vil tiltak beskrevet i beredskapsplan for kapitaldekning tre inn. Tiltakene i beredskapen anses som tilfredsstillende for å sikre at kapitaldekningen ikke faller under målsatt nivå. I kapitalplanen er det foretatt en forberedende analyse av mulige tiltak som kan implementeres for å bedre kapitaldekningen. Listen er utarbeidet med utgangspunkt i hvor stor effekt det enkelte tiltaket gir, hvilken effekt gjennomføringen av tiltaket får på konsernets kjernevirksomhet og likviditeten/ muligheten for å få gjennomført tiltaket innen rimelig tid. Effekten av tiltakene er beregnet for både ren kjernekapital, kjernekapital og total kapital.

Overgangsreglene som er vedtatt gir en positiv effekt på ren kjernekapitaldekning som delvis vil nøytraliseres mot kjerne/ tilleggskapital frem mot 01.01.2019.

Siden overgangsordningen er midlertidig forholder banken seg til ren kjernekapital uten effekt av overgangsordning ved vurdering av fremtidig kapitalbehov (ICAAP) og kapitalplan.

5.4 Roller og ansvar

Organisasjonsnivå	Ansvar
Styret	Styret i SpareBank 1 Ringerike Hadeland har det overordnede ansvar for at Konsernet har etablert hensiktsmessige og effektive prosesser for risikostyring og internkontroll i henhold til anerkjente rammeverk. Styret skal sørge for at prosessene blir tilfredsstillende etablert, gjennomført og fulgt opp.
Adm. banksjef	Adm. banksjef skal sørge for at risikostyring og internkontroll i Konsernet blir gjennomført, dokumentert, overvåket og fulgt opp på en forsvarlig måte.
Ledere	Alle ledere er ansvarlige for at risikostyring og internkontroll innenfor eget ansvarsområde er tilfredsstillende.
Risikostyringsfunksjonen	Risikostyringsfunksjonen skal utarbeide tilstrekkelig informasjon for å kunne ivareta og følge opp bankens risikostyring, internkontroll og etterlevelse
Risikoforum	Risikoforum skal bidra til helhetlig risikostyring og systematisk og strukturert oppfølging av konsernets risikoprofil og kapitaldeknings situasjon.
Kredittsjef	Kredittsjefen har sammen med seksjonsledere ansvar for oppfølging og overvåking av risikoutvikling innenfor kredittområdet samt oppfølging av kvaliteten i kreditt-saker og -prosesser.
Intern revisjonen	Internrevisjonen skal være en uavhengig, objektiv bekreftelsesfunksjon som skal tilføre merverdi og forbedre Konsernets drift gjennom å benytte en systematisk og strukturert metode for å evaluere og forbedre effektiviteten og hensiktsmessigheten i prosesser for virksomhetsstyring, herunder risikostyring og internkontroll

5.5 Bankens prosess for risiko- og kapitalstyring

For å sikre en effektiv og hensiktsmessig prosess for risiko- og kapitalstyring er rammeverket basert på følgende elementer som reflekterer måten styret og ledelsen styrer banken på.

- Strategi
- Risiko- og kapitalstyring
- Beredskapsplaner
- Rapportering
- Oppfølging
- Compliance (etterlevelse)

Strategi: Bankens styre gjennomfører revisjon av bankens strategi og retningslinjer regelmessig. Dette innebærer en gjennomgang av endringer i rammebetingelser, herunder konkurransesituasjonen, krav fra offentlige myndigheter, endring i kundeatferd og krav til kompetanse og organisering.

Risiko- og kapitalstyring: Prosessen for risikoidentifikasjon dekker alle vesentlige risikoområder til banken. Det gjennomføres analyser av risikoene som er identifisert for å forstå risikoens egenskaper med tilhørende årsaksmekanismer. Alle vesentlige risikoer er i den utstrekning det er mulig kvantifisert gjennom forventet tap og behovet for ansvarlig kapital. Kvantifisering er i størst mulig grad basert på anerkjente og betryggende metoder for måling av risiko. Risikoanalysen skal også sikre at det foretas en kvalifisert og strukturert vurdering og dokumentering av de etablerte kontroll- og styringstiltakene. Strategi og retningslinjer for gjennomføring av risikostyringen godkjennes av styret og revurderes minimum årlig.

Bankens kapitaldekningsmål skal sikre tilstrekkelig kapital til å oppfylle myndighetskrav i forhold til kapitaldekningen.

Beredskapsplaner: Det er utarbeidet beredskapsplaner som inntreder dersom banken nærmer seg kritiske nivåer innenfor ulike risikoområder og kapitalnivåer. Beredskapsplanene beskriver prosedyrer som vil igangsettes ut fra ulike nivåer.

Rapportering og oppfølging: Et viktig element i en effektiv risikostyring er overvåking av den løpende risikoeksponeringen. Alle ledere er ansvarlig for den daglige risikostyringen innenfor sitt eget ansvarsområde, og skal påse at risikoeksponeringen er innenfor de rammer som er besluttet av styret. Bankens risikoutvikling følges opp gjennom kvartalsvise risikorapporter til styret.

Compliance (etterlevelse): Banken er opptatt av å ha gode prosesser for å sikre etterlevelse av gjeldende lover og forskrifter. Effektive virkemidler for å oppnå dette er:

- Et tydelig verdigrunnlag som er klart kommunisert og forstått i bankens organisasjon
- En prosess for å følge opp og rapportere etterlevelsen av lover og forskrifter

Det er gitt en nærmere beskrivelse av kreditt-, markeds-, operasjonell- og likviditetsrisiko i kapittel 7

6. KAPITALDEKNING (PILAR 1)

Nye kapitaldekningsregler i henhold til CRD IV/ Basel III ble innført i Norge 1. juli 2013 med overgangsbestemmelser som innebærer full gjennomføring fra 1. januar 2019. Fra og med 1. juli 2013 ble det innført nye bufferkrav jfr. finansieringsvirksomhetsloven § 2-9e. Per 31. desember 2015 er kravet til bevaringsbuffer 2,5 prosent, kravet til systemrisikobuffer 3 prosent og kravet til motsyklisk kapitalbuffer 1 prosent. Disse kravene er i tillegg til kravet om at ansvarlig kapital skal utgjøre minst 4,5 prosent av ren kjernekapital, slik at samlet krav til ren kjernekapital pr 31. desember 2015 er 11 prosent. Bankens investering i datterselskapene Eiendomsmegleren Ringerike Hadeland, SpareBank 1 Økonomihuset AS og SpareBank 1 Økonomihuset IT-nett AS faller inn under størrelsesunntaket i konsolideringsforskriften § 5, 3. ledd, og det utarbeides således ikke kapitaldekning på konsolidert nivå.

SpareBank 1 Ringerike Hadeland benytter standardmetoden for kredittrisiko og basismetoden for operasjonell risiko. Konsernets mål om ren kjernekapitaldekning er minimum 14,5 prosent og tilsvarer det minimumskravet til ren kjernekapitaldekning for banker definert som systemkritiske per 30. juni 2016. "

Sum balanseført egenkapital	2.517.252	2.421.759
Balanseført egenkapital som ikke inngår i kjernekapital	-111.934	-143.505
Verdiendringer som følge av kravene om forsvarlig verdsettelse (AVA)	-3.165	-2.680
Fradrag for utsatt skatt (Basel II), goodwill og andre immaterielle eiendeler	-6.783	-11.489
Fradrag for direkte og indirekte investeringer i selskaper i finansiell sektor ¹⁾	-260.736	-190.911
Urealiserte gevinster (Basel II/Basel III overgangsregler)		-18.659
Sum netto ren kjernekapital/ kjernekapital	2.134.634	2.054.515
Tilleggskapital utover kjernekapital		
Tidsbegrenset ansvarlig kapital	200.000	200.000
Fradrag for direkte og indirekte investeringer i selskaper i finansiell sektor ¹⁾	-118.438	-140.598
45 % av netto urealiserte gevinster på finansielle instrumenter klassifisert som tilgjengelig for salg (Basel II)	-	-
36 % av netto urealiserte gevinster på finansielle instrumenter klassifisert som tilgjengelig for salg (Basel III overgangsregler)		6.717
Sum netto tilleggskapital	81.562	66.119
Netto ansvarlig kapital	2.216.196	2.120.634
Risikoveid beregningsgrunnlag:		
Stater	-	-
Lokale og regionale myndigheter	4.737	6.763
Institusjoner	177.877	368.779
Foretak	4.080.920	2.579.225
Massemarked	1.396.066	2.439.868
Pantsikkerhet i eiendom	5.988.055	5.190.514
Forfalte engasjementer	41.356	102.377
Høyrisikoengasjementer	-	-
Obligasjoner med fortrinnsrett	67.560	71.390
Andeler i verdipapirfond	-	-
Øvrige engasjementer	189.531	275.693
Sum kredittrisiko	11.946.102	11.034.608
Operasjonell risiko	929.983	831.035
Motpartsrisiko derivater (CVA-risiko)	43.210	42.118
Fradrag i beregningsgrunnlaget (Basel II)	-	-
Totalt beregningsgrunnlag	12.919.295	11.907.761
Kapitaldekning		
Ren kjernekapitaldekning	16,5 %	17,3 %
Kjernekapitaldekning	16,5 %	17,3 %
Kapitaldekning	17,2 %	17,8 %
Bufferkrav		
Bevaringsbuffer (2,50%)	322.982	297.694
Motsyklisk buffer (0,00%)	129.193	-
Systemrisikobuffer (3,00 %)	387.579	357.233
Sum bufferkrav til ren kjernekapital	839.754	654.927
Minimumskrav til ren kjernekapital (4,50%)	581.368	535.849
Tilgjengelig ren kjernekapital	713.512	863.739

1) I henhold til Forskrift om beregning av ansvarlig kapital for finansinstitusjoner, oppgjørssentraler og verdipapirforetak skal fradraget for ikke-vesentlige investeringer i selskaper i finansiell sektor fases inn med følgende prosentstørrelser:

- i 2014: 20 prosent
- i 2015: 40 prosent
- i 2016: 60 prosent
- i 2017: 80 prosent"

7. STYRING OG KONTROLL AV RISIKO

7.1 Kredittrisiko

Kredittrisiko utgjør konsernets største risikoområde. Kredittrisiko defineres som risiko for tap knyttet til at kunder eller andre motparter ikke kan gjøre opp for seg til avtalt tid og i henhold til skrevne avtaler, og at mottatte sikkerheter ikke dekker utestående krav.

Utlån til personkunder er i all hovedsak boligfinansiering sikret med pant i fast eiendom. Av utlån til næringskunder er den totale kredittksporingen størst mot næringsseiendom og eiendomsprosjekter.

SpareBank 1 Ringerike Hadeland skal ha en moderat risikoprofil for kredittrisiko. Kredittrisikoen styres gjennom konsernets overordnede kredittstrategi som er utledet av bankens hovedstrategi og inneholder retningslinjer og rammer/måltall for risikoprofilen, herunder maksimal misligholdssannsynlighet (PD) og maksimalt tap gitt mislighold (LGD) for privatmarkedet, bedriftsmarkedet og totalt. Banken har også fokus på konsentrasjonsrisiko knyttet til eksponeringen mot store enkeltkunder og mot enkeltbransjer og kredittstrategiske rammer og måltall gir begrensninger knyttet til eksponering og risikoprofil for ulike bransjer og enkeltkunder.

Etterlevelse av kredittstrategi og vedtatte rammer og måltall overvåkes løpende og rapporteres kvartalsvis til styret.

Banken benytter standardmetoden for beregning av kredittrisiko i kapitalberegningen. Bankens risikoklassifiseringssystem er utviklet for å kunne styre bankens utlånsportefølje i tråd med bankens kredittstrategi og gjennom risikoklassifisering, risikoprising og porteføljestyling bidra til å sikre den risikojusterte avkastningen. Styret er ansvarlig for konsernets låne- og kredittinnvilgelser, men delegerer innen visse rammer kredittfullmaktene til administrerende banksjef, som igjen kan delegerer disse innenfor egne fullmakter. Utlånsfullmaktene er gradert i forhold til engasjementsstørrelse og risikoprofil.

Bankens kredittmodeller bygger på tre sentrale komponenter:

Misligholdssannsynlighet (**PD**)

Eksponering ved mislighold (**EAD**)

Tap gitt mislighold (**LGD**)

Misligholdssannsynlighet (PD):

Bankens kredittmodeller er basert på statistiske beregninger av misligholdssannsynlighet for alle kunder. Misligholdssannsynlighet beregnes på grunnlag av nøkkeltall knyttet til inntjening, tæring og adferd og benyttes som grunnlag for nøkkeltall for risikoklassifisering av kunden. I tillegg benyttes risikoklassen for å klassifisere hver enkelt kunde i en risikogruppe. Modellene er basert på scoring av utlånsporteføljen hvor det tas hensyn til finansiell stilling samt interne og eksterne adferdsdata. Modellene reflekterer misligholdssannsynlighet i løpet av de neste tolv månedene under de gjeldende konjunkturforhold. Modellen benytter 11 risikoklasser (A-K) hvorav 2 risikoklasser (I-K) for kunder med misligholdte og/eller nedskrevne engasjement. Kundene re-scores månedlig i bankens porteføljestylingssystem.

Modellene valideres jevnlig både med hensyn på evne til å rangere kundene samt å estimere PD-nivå. Den kvantitative valideringen skal sikre at de benyttede estimater for misligholdssannsynlighet, eksponering ved mislighold og tapsgrad ved mislighold holder en tilstrekkelig god kvalitet. Det gjennomføres analyser som vurderer modellenes evne til å rangere kundene etter risiko (diskrimineringssevne), og evnen til å fastsette riktig nivå på risikoparameterne. Resultatene fra validering av bankens kredittmodeller bekrefter at modellens treffsikkerhet er innenfor interne mål og internasjonale anbefalinger.

Eksponering ved mislighold (EAD):

"Eksponering ved mislighold" EAD er en beregnet størrelse som angir eksponering mot kunden ved et fremtidig misligholdstidspunkt. Denne eksponeringen består av henholdsvis utlånsvolum, garantier og innvilgede, men ikke trukne rammer. For trekkrettigheter og garantier benyttes en konverteringsfaktor for å anslå hvor mye av ubenyttede trekkrettigheter og avgitte garantier som blir trukket og gjort gjeldende ved et fremtidig misligholdstidspunkt

Tap gitt mislighold (LGD):

"Tap gitt mislighold" angir hvor mye konsernet potensielt kan tape dersom kunden misligholder sine forpliktelser. Banken estimerer tapsgrad for hvert lån basert på forventet realisasjonsverdi (RE-verdi) på underliggende sikkerheter, gjenvinningsgrad på usikret del av lånene samt kostnadene konsernet har ved å drive inn misligholdte engasjement. RE-verdi beregnes med utgangspunkt i en realisasjonsverdi i en nedgangskonjunktur (downturn-estimat) iht. krav til LGD beregning for interne risiko- og kapitalstyringmodeller (IRBA modeller)

Majoriteten av bankens utlån er sikret gjennom fysisk sikkerhet (pant), garantier eller avtaler om motregning. Hovedtypene av pant som benyttes er pant i boligeiendom, næringsseiendom og annen fast eiendom, fordringer, varelager og driftsmidler. Fysisk sikkerhet skal som hovedregel være forsikret. Pantsatte eiendeler befinner seg hovedsakelig i bankens geografiske regioner; Ringerike, Hole, Nittedal, Jevnaker, Lunner, Gran, samt Oslo. Belåningsgraden er gjennomgående moderat sett opp mot sikkerhetsverdien. Tabellen nedenfor viser intervallene for misligholdssannsynligheten for hver av de ovenfor nevnte misligholdsklassene.

Misligholdsklasse	Nedre grense	Øvre grense
A	0,00 %	0,10 %
B	0,10 %	0,25 %
C	0,25 %	0,50 %
D	0,50 %	0,75 %
E	0,75 %	1,25 %
F	1,25 %	2,50 %
G	2,50 %	5,00 %
H	5,00 %	10,00 %
I	10,00 %	-

Engasjementenes misligholdssannsynlighet, eksponering ved mislighold og tapsgrad ved mislighold danner grunnlaget for beregning av hvert enkelt engasjements forventede tap og dermed klassifisering i fem ulike risikogrupper. I tillegg har Banken en egen risikogruppe for kunder med misligholdte og/eller nedskrevne engasjement.

Tabellen nedenfor viser fordelingen av engasjementer innenfor de ulike risikogruppene. I oversikten inngår brutto utlån, garantier og ubenyttet kreditt. Totalt engasjement inkluderer stilte garantier og ubenyttede kreditter. Se note 12 og 36 i årsrapporten for nærmere spesifikasjon.

Det er i tillegg gitt lånetilsagn på 118,0 millioner kroner i personmarked og 437,4 millioner kroner i bedriftsmarked per 31.12.2015. Disse er ikke utbetalt og er derfor ikke inkludert i totalt engasjement. Se note 14 i årsrapporten for kredittkvalitet per klasse av finansielle eiendeler

Totalt engasjement fordelt på risikogruppe (NOK 1000)	2015	2014
Svært lav risiko	8.872.142	8.023.719
Lav risiko	3.193.666	2.945.470
Middels risiko	5.903.881	5.111.665
Høy risiko	612.121	815.414
Svært høy risiko	592.160	535.486
Mislighold	91.611	153.103
Sum totalt engasjement fordelt på risikogruppe	19.265.582	17.584.857

Kvaliteten i porteføljen vurderes som god. 63 % av eksponeringen tilfredsstill Bankens interne retningslinjer for klassifisering som laveste eller lav risiko. Personmarkedsporteføljen vurderes som meget god, og 85% av porteføljen er klassifisert som laveste eller lav risiko. Kvaliteten i bedriftsmarkedsporteføljen vurderes som god, og 38 % av porteføljen er klassifisert som laveste eller lav risiko.

Ved utgangen av 2015 utgjorde brutto misligholdte lån 60,7 millioner kroner tilsvarende 0,4 % av brutto utlån og kredittrisikoen vurderes som moderat.

Tap og mislighold (%)	2015	2014
Tapsprosent utlån	0,0%	0,0%
Misligholdte engasjement i % av brutto utlån	0,4%	0,7%
Andre tapsutsatte engasjement i % av brutto utlån	0,1%	0,2%

Tabellen nedenfor viser totalt engasjement fordelt på sektor og næring.

Totalt engasjement fordelt på sektor og næring (NOK 1000)	2015	2014
Lønnstakere o.l	10.357.065	9.980.650
Offentlig forvaltning	111.516	364
Primærnæringer	997.218	952.505
Industri	440.202	456.028
Bygg og anleggsvirksomhet	1.338.173	972.267
Varehandel	401.381	354.087
Transport og lagring	150.764	147.136
Hotell- og restaurantdrift	165.707	138.799
Forretningsmessig tjenesteyting	416.668	449.588
Omsetning/drift eiendommer	4.371.822	3.542.988
Diverse næringer	515.066	590.444
Sum totalt engasjement fordelt på sektor og næring	10.357.065	9.980.650

Eksponeringen er mot lønnstakere og lignende utgjør 54%. Risikoen knyttet til denne delen av porteføljen vurderes som lav, både som følge av lav misligholdssannsynlighet og som følge av god sikkerhetsdekning, hovedsakelig bestående av pant i fast eiendom.

Omsetning og drift av fast eiendom utgjør 23% av total eksponering. Eiendomsporteføljen knyttet til utleie består i hovedsak av sentralt beliggende eiendommer med langsiktige leiekontrakter og solide leietakere.

Banken har avtale om salg av utlån med høy sikkerhet og pant i eiendom til SpareBank 1 Boligkreditt AS. SpareBank 1 Boligkreditt AS er eid av sparebanker som inngår i SpareBank 1-alliansen. Banken har en eierandel på 3,26 prosent pr 31.12.2015 (3,14 prosent pr 31.12.2014). SpareBank 1 Boligkreditt AS erverver utlån og utsteder OMF innenfor regelverket for dette som ble etablert i 2007. Lån solgt til SpareBank 1 Boligkreditt AS er sikret med pant i bolig innenfor 75 prosent av takst. Solgte lån er juridisk eid av SpareBank 1 Boligkreditt AS.

Det er i 2015 solgt boliglån til en netto verdi av 5,7 mrd kroner til Sparebank 1 Boligkreditt. Se note 9 i årsregnskapet for mer detaljert beskrivelse av lån solgt til SpareBank 1 BoligKreditt

Tabellen nedenfor viser eksponeringen fordelt på geografiske områder

Brutto utlån fordelt på geografiske områder	2015	2014
Buskerud	7.925.062	7.435.136
Oppland	4.237.100	4.281.457
Akershus	2.131.859	1.926.284
Oslo	1.812.928	1.393.650
Landet for øvrig	672.511	490.230
Utlandet	17.994	16.306
Sum brutto utlån fordelt på geografiske områder	16.797.454	15.543.065

85 % av eksponeringen er knyttet til Buskerud, Oppland og Akershus, de fylkene hvor banken har sitt satsingsområde. Den resterende porteføljen er hovedsakelig knyttet til Oslo

Sikkerheter som inngår i risikoklassifiseringen følger rutinen for engasjementsoppfølging eller ved opprettelse av ny sak på kunden. Hovedtyper av pant som benyttes er pant i fast eiendom, registrerbart løsøre, fordringer, varelager, driftstilbehør og landbruksløsøre. Bankens retningslinjer for beregning for verddivurderinger av panteobjekter. Det foretas individuell justering av verdien basert på vurdering av panteobjektets likviditet og pantbarhet. Verdigrunnlaget reduseres deretter med en standard reduksjonsverdi (i prosentpoeng) til normal realisasjonsverdi.

Sparebank 1 Ringerike Hadeland foretar ikke motregning av eksponeringer i eller utenfor balansen ved beregning av kapitalkrav for kredittrisiko.

Se note 7 - 14 i årsregnskapet for 2015 for mer detaljert beskrivelse av regnskapsmessig behandling av kredittrisiko

7.2 Markedsrisiko

Markedsrisiko defineres som tap som skyldes endringer i observerbare markedsvariabler som renter, aksjekurser og valutakurser. Styringen av markedsrisiko skjer gjennom detaljerte rammer for blant annet investeringer i aksjer, obligasjoner og posisjoner i rente- og valutamarkedene. Rammene vedtas av bankens styre og gjennomgås minimum årlig. Etterlevelse av rammene overvåkes løpende og status i forhold til styrevedtatte rammer rapporteres månedlig. Rammene ligger godt innenfor de maksimalgrenser myndighetene har fastlagt

Bankens eksponering for markedsrisiko skjer p.t. gjennom plasseringer for å sikre en tilstrekkelig likviditetsportefølje, i porteføljen av strategiske eierandeler eller investeringer i aksjer, verdipapirfond og egenkapitalbevis (øvrige likvide aktiva). Bankens skal ikke ha en handelsportefølje. Likviditetsporteføljen har som formål å sikre at banken har tilstrekkelige likvide eiendeler til å kunne overleve i 12 måneder uten ekstern finansiering. Som definert i strategi og retningslinjer for styring av likviditetsrisiko så består den av kontanter/ innskudd i Norges Bank, investeringer i rentepapirer av høy kvalitet og med høy likviditet (eks. statspapirer, andre papirer med 0 % vektning ift kapitaldekningen og obligasjoner med fortrinnsrett, obligasjoner utstedt av kommuner/ fylkeskommuner eller industri med minimum AA-rating) samt innskudd i kredittinstitusjoner og øvrige likvide aktiva.

Styret har vedtatt rammer for markedsrisiko som måles og følges opp jevnlig. Bankens beregner markedsrisiko innenfor følgende områder:

- Renterisiko
- Spreadrisiko
- Aksjerisiko
- Valutarisiko

Med **renterisiko** menes risikoen for tap av kapital eller inntekter som følge av endring i markedsrenten. Dette oppstår som følge av avvik mellom tidspunktet for renteregulering på eiendeler og renteregulering på gjeld. Renterisiko reguleres av rammer for maksimal verdiendring ved en endring i rentenivået på 2 prosentpoeng.

Med **spreadrisiko** menes risikoen for endringer i markedsverdi/realistisk verdi av obligasjoner mv. og engasjementer som følge av generelle endringer i kredittspreader.

Med **kursrisiko** menes risiko for tap av kapital eller inntekter som følge av ugunstig kursutvikling på aksjer, egenkapitalbevis og verdipapirfondsandeler. Dette oppstår som følge av bankens investeringer i aksje-, egenkapitalbevis- og verdipapirfondsmarkedet. Konsernets risikoeksponering mot denne formen for risiko er regulert gjennom vedtatte rammer for maksimale investeringer i de ulike porteføljene.

Med **valutarisiko** menes risikoen for tap av kapital eller inntekter som følge av ugunstig valutakursutvikling. Dette oppstår som følge av at åpne posisjoner i andre valutaer enn bankens basisvaluta, norske kroner, endrer verdi ved valutakursendring. Rammene for valutakursrisiko er uttrykt ved rammer for maksimal total valutaposisjon samt begrensninger i mulig valutaeksponering.

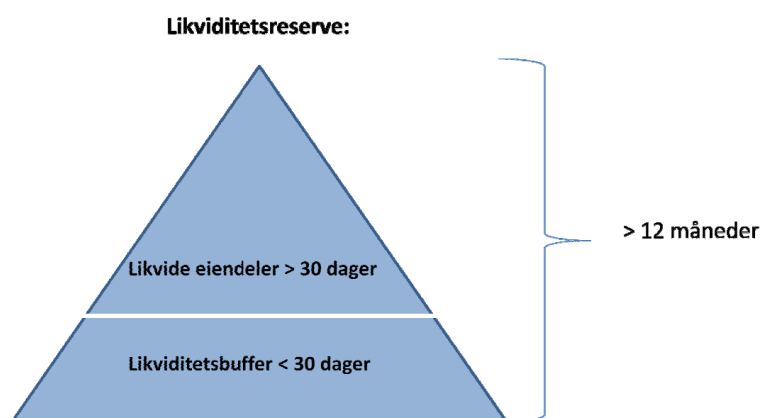
Se note 15 og 25-29 i årsregnskapet for 2015 for mer detaljert beskrivelse av regnskapsmessig behandling av finansielle instrumenter

7.3 Likviditetsrisiko

SpareBank 1 Ringerike Hadelands overordnede mål og retningslinjer for styring av likviditetsrisiko og finansieringsrisiko er angitt i bankens strategi og retningslinjer for styring av likviditetsrisiko (Likviditetsstrategien). Likviditetsstrategien angir blant annet at bankens skal kunne overleve med normal drift med moderat vekst i minimum 12 måneder uten tilgang på ekstern finansiering fra kapitalmarkedet.

Banken skal i en slik situasjon kunne finansieres ved blant annet salg av likvide aktiva, bruk av trekkrettigheter og salg av lån uten at det oppfattes av markedet som unormal handel. Bankens likviditetsreserve skal ha god omsettelighet og diversifisert sammensetning. I tillegg skal banken ha en tilstrekkelig buffer av meget likvide aktiva av høy kvalitet (likviditetsbufferen).

Bankens likviditetsreserve består av bankens likviditetsbuffer og andre likvide eiendeler.



Likviditetsbufferen består av likvide aktiva av høy kvalitet. Størrelsen på likviditetsbufferen skal være tilstrekkelig til å dekke bankens netto negative kontantstrøm i en stresset 30-dagersperiode, tilsvarende krisesituasjonen «Stort stress i bank og marked». For banken tilnærmes definisjonen av likviditetsbufferen til LCR-definisjonen.

Nivå 1-aktiva ("likvide aktiva av særskilt høy kvalitet"):

- Kontanter

- Innskudd i Norges Bank, herunder F-innskudd
- Statspapirer
- Andre nivå 1-aktiva som definert i LCR

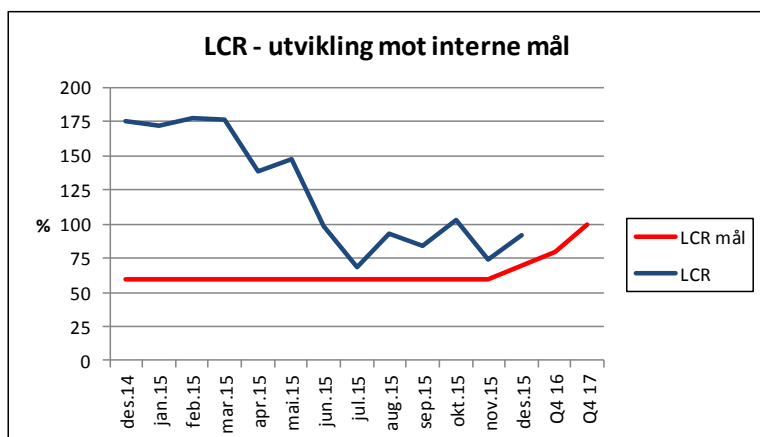
Nivå 2-aktiva ("likvide aktiva av høy kvalitet"):

- Særskilt sikrede obligasjoner (OMF), eksklusive obligasjoner utstedt av tilknyttede selskaper eller datterselskaper med minimum rating AA-
- Kommuner og fylker
- Industri med minimum rating AA-

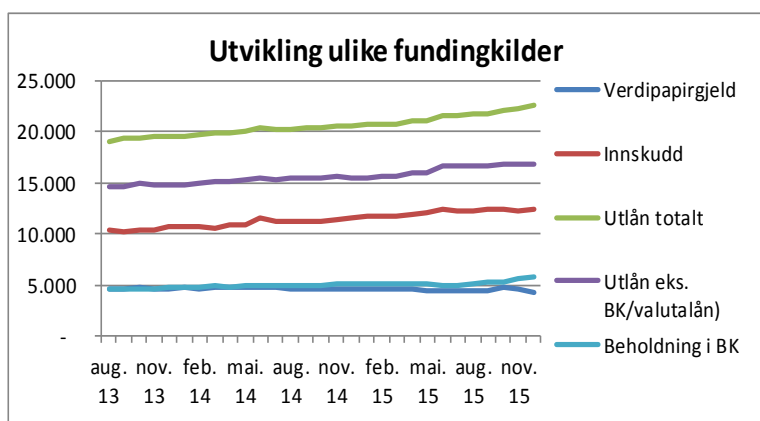
Innskudd i oppgjørsbank (SpareBank 1 SMN):

- 25 % av tilgjengelig saldo i oppgjørsbank innenfor 7 dager og 50 % av tilgjengelig saldo i oppgjørsbank innenfor 30 dager

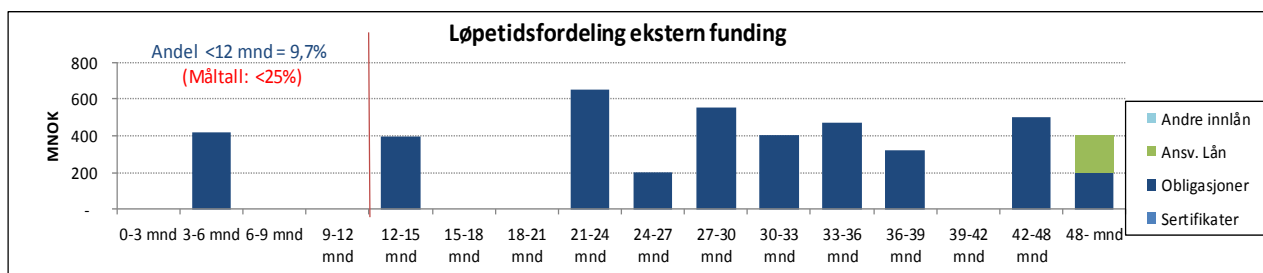
I tillegg til intern stresstest, benytter banken LCR-beregningene som en stresstest på likviditetsbufferen. LCR beregnes og rapporteres til Finanstilsynet månedlig. LCR har vært nedadgående gjennom 2015 grunnet en tilpasning av bankens likviditetsbuffer.



Likvidetsstrategien angir overordnede retningslinjer for bankens styring av finansieringsrisiko. Banken ønsker å ha en konservativ risikoprofil, noe som gjenspeiles i en diversifisert finansieringsstruktur. Banken arbeider aktivt for en best mulig diversifisering av finansieringskilder, -produkter og forfall. Hovedvekt av finanseringen vil for en bank av SpareBank 1 Ringerike Hadelands størrelse komme fra det norske markedet. Banken skal finansiere seg ved innskudd fra kunder, innlån fra ulike markeder, avlastning til SpareBank 1 Boligkreditt og Næringskreditt, kommitterte trekkrettigheter og ukommitterte trekkrettigheter.



Volumveid snittdurasjon på samlede eksternt finansiering skal minimum være 2,5 år. Maksimalt 25 % av porteføljen kan bestå av kortsiktig finansiering med løpetid på under 12 måneder. Per 3.kvartal 2015 var volumveid snittdurasjon på 2,75 år og 9,7 % av porteføljen hadde løpetid til forfall på under 12 måneder.



Se note 16 og 17 i årsregnskapet for mer detaljert beskrivelse av regnskapsmessig behandling av likviditetsrisiko

7.4 Operasjonell risiko

Operasjonell risiko defineres av Finanstilsynet som:

”risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser.”

Hendelsestyper er av Finanstilsynet definert som:

Type hendelse	Definisjon
Internt bedrageri	Tap som følge av handlinger med sikte på uberettiget å tilegne seg midler eller omgå lovgivning eller virksomhetens mål unntatt hendelser knyttet til forskjellsbehandling.
Eksternt bedrageri	Tap som følge av handlinger som har til hensikt å bedra, uberettiget tilegne seg midler eller omgå lovgivningen, begått av en tredjepart.
Ansettelsesvilkår og sikkerhet på arbeidsplassen	Tap som følge av hendelser som er i strid med lovgivning, forskrifter og avtaler om arbeidsmiljø, utbetaling av erstatninger som følge av personskade eller andre forhold.
Kunder, produkter og forretningspraksis	Tap som følge av utilsiktede handlinger eller unnlatelser som medfører manglende oppfyllelse av en forpliktelse overfor bestemte kunder (herunder tillits- og egnethetskrav), eller som følge av produktets art eller utforming.
Skade på fysiske eiendeler	Tap som følge av skade på, eller tap av, fysiske eiendeler i naturkatastrofer eller andre begivenheter.
Avbrudd i drift eller systemer	Tap som følge av driftsavbrudd eller systemfeil.
Oppgjør, levering og annen transaksjonsbehandling	Tap som følge av utilstrekkelig eller sviktende transaksjonsbehandling eller systemer for transaksjonsbehandling med handelsmotparter og leverandører.

Styring og kontroll

Banken tar utgangspunkt i Finanstilsynets tilnærming til operasjonell risiko definert i «Modul for vurdering av operasjonell risiko» som igjen bygger på COSO, et internasjonalt akseptert rammeverk for helhetlig risikostyring. Rammeverket består av åtte innbyrdes relaterte komponenter; ”internt miljø, etablering av målsettinger, identifisering av hendelser, risikovurdering, risikohåndtering, kontrollaktiviteter, informasjon og kommunikasjon og oppfølging”.

Finanstilsynet har definert ytterligere en kategori som benyttes ved vurdering av bankers operasjonelle risiko; «Oppfølging og kvalitetssikring av Pilar 1-krav»

Bankens risikobilde for operasjonell risiko er utarbeidet med grunnlag i en risikoanalyse med utgangspunkt i aktuelle hendelser som kan ramme banken. Driftsavbrudd / bortfall av sentrale IKT systemer samt svindel og kriminalitet anses for å være bankens største operasjonelle risikoer.

Vurdering av internkontroll innenfor sentrale områder innenfor operasjonell risiko rapporteres til styret kvartalsvis som del av bankens risikoreport

Banken har en etablert praksis for registrering av uønskede hendelser. En samlet oversikt over uønskede hendelser bidrar til at banken har fokus på de rette områdene hva gjelder kvalitet og internkontroll. Totalt i 2015 er det rapportert 49 hendelser. Alle hendelser blir tildelt tiltakseier for å sikre organisatorisk læring. Rapportering av utvikling i uønskede hendelser risiko rapporteres til styret kvartalsvis som del av bankens risikoreport

Bankens krise- og beredskapsplan "Krise- og beredskapsplan Operasjonell Risiko" beskriver beslutningsstruktur og organisering av en krise der en eller flere avdelinger er involvert. Planen bygger på "Overordnet kriseberedskapsplan for SpareBank 1-alliansen" og ivaretar bankens rolle i en eventuell krise som omfatter flere enheter i Alliansen. Overordnet Krise- og beredskapsplan er utarbeidet og godkjent av styret.

Lederbekreftelser gjennomføres årlig i henhold til forskrift om risikostyring og internkontroll §7. Hver leder vurderer grad av etterlevelse/kvalitet og eventuelle brudd på gjeldende regelverk innenfor i 4 hovedområder:

- Rutiner/policy/strategi
- Lover og regler
- Kompetanse
- Organisasjon

Banken benytter basismetoden ved beregning av kapitalbehov for operasjonell risiko.

8. VURDERING AV KAPITALBEHOV (PILAR 2)

I kapitlene nedenfor er det redegjort nærmere for rammeverk og styring av de risikotypene som ikke dekkes av Pilar 1 - minimumskravet til ansvarlig kapital, samt gitt en nærmere beskrivelse av beregningen av bankens interne vurdering av kapitalbehovet for kreditt-, markeds- og operasjonell risiko der den avviker fra de regulatoriske beregningene.

8.1 Kredittrisiko

Bankens pilar 1 danner et minimumsnivå for beregning av samlet kapitalkrav for kredittrisiko ved beregning av risikojustert kapital.

Kredittrelatert konsentrasjonsrisiko kan oppstå når enkelteksponeringer eller grupper av eksponeringer med samme risiko for tap er så store at risikovektene i beregningen i pilar 1 ikke reflekterer den risikoen som eksponeringen samlet medfører. SpareBank 1 Ringerike Hadeland har benyttet anerkjente modeller for beregning av Pilar 2 tilleggskapital ved identifisering av konsentrasjonsrisiko innenfor kredittområdet (bransje, store engasjementer og geografisk konsentrasjon) som gir en samlet risiko (Pilar 2) på **81 mill. kroner**

Banken beregner tilleggskapital for konsentrasjonsrisiko basert på den anbefalte metoden for beregning av konsentrasjonsrisiko, Herfindahl-Hirschman Indeks (HHI), hvor en HHI indeks beregnes på EAD-fordelingen (Exposure at Default – eksponering ved mislighold) over bransjene. Høy indeksverdi betyr at porteføljen inneholder en eller flere bransjer med høy andel av total portefølje og vice versa.

For å beregne konsentrasjonsrisiko for store engasjementer benyttes Granularity Adjustment (GA) Denne formelen anbefales (kreves) av både svenske og spanske finanstilsyn. Engasjementer som har høy risiko (Uventet Tap UL + Forventet Tap EL) sammenlignet med resten av porteføljen får et stort kapitalpåslag (GA) for konsentrasjonsrisiko for store engasjementer:

Det er ikke beregnet Pilar 2 kapital for øvrige faktorer som «særlig høy utlånsvekst» og «vesentlig dårligere kvalitet i bedriftsmarkedsporteføljen sammenlignet med andre foretak». SpareBank 1 Ringerike Hadeland har utlånsvekst på linje med sammenlignbare banker og bedre kvalitet i bedriftsmarkedsporteføljen enn sammenlignbare banker (basert på beregninger fra Norges Banks SEBRA modell)

Type risiko	Kapitalbehov
Konsentrasjonsrisiko bransjer	33 mill. kroner
Konsentrasjonsrisiko store engasjement	48 mill. kroner
Geografisk risiko	0
«Særlig høy utlånsvekst»	0
«Vesentlig dårligere kvalitet i bedriftsmarkeds- porteføljen sammenlignet med andre foretak»	0
Samlet Pilar 2 tillegg for kredittrisiko	81 mill. kroner

8.2 Markedsrisiko

Gjennom interne vurderinger i Pilar 2 beregnes kapital for rente-, kurs-, spread- og valutarisiko for banken. Grunnlaget for beregningen er stresstester som tar utgangspunkt i scenario med stor markedsforstyrrelse. Stresstesten er et verktøy for å analysere hvor store tap forbundet med markedsrisiko banken kan bli påført dersom alle rammer er fullt utnyttet og markedsbevegelsene er store. I en normal situasjon vil ikke alle rammer være fullt utnyttet.

Beregnet risikojustert kapitalbehov for markedsrisiko etter intern vurdering er **91 mill. kroner** per 30.09.2015. Beregningen er konservativ og tar utgangspunkt i styrevedtatte rammer for markedsrisiko.

Dersom bankens faktiske risikoeksponering per 30.09.2015 legges til grunn vil bankens beregnede markedsrisiko være 38 millioner kroner.

Type risiko	Faktisk portefølje 30.09.2015	Ramme
Renterisiko	17,8 millioner kroner	40 millioner kroner
Spreadrisiko	11,6 millioner kroner	30 millioner kroner
Aksjerisiko	8,4 millioner kroner	20 millioner kroner
Valutarisiko	0,45 millioner kroner	0,5 millioner kroner
Totalt	38,3 millioner kroner	90,5 millioner kroner

Det er ikke beregnet kapitalbehov for CVA risiko i Pilar 2. Det er i Pilar 1 gjort tillegg i beregningsgrunnlag for motpartsrisiko derivater (CVA) på 35 millioner kroner, dette anses for å være tilstrekkelig.

8.3 Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko antas eventuelt å oppstå som følge av en eller flere hendelser som medfører problemer for banken å refinansiere balansen. I utgangspunktet vurderes likviditetsrisiko slik at det synes vanskelig å kunne holde kapital for denne risikoen. Imidlertid vil den situasjon kunne oppstå at banken får refinansiert til en vesentlig høyere risikopremie.

I beregning av Pilar 2 tillegg for likviditetsrisiko gjøres fullt påslag for refinansieringskostnaden på bankens funding med forfall de neste 3 årene og hvor spread (margin) økes til 3-mnd NIBOR + 200 bp. Hensikten med dette er å få frem en økt likviditetsrisiko knyttet til kortsiktig funding versus langsiktig funding.

8.4 Operasjonell risiko

Kapital for operasjonell risiko inngår i bankens prosess for vurdering av økonomisk kapital etter pilar 2. Banken benytter i Pilar 1 basismetoden for beregning av operasjonell risiko, dvs. at kapitalkravet utgjør 15% av gjennomsnittlige nettoinntekter siste 3 år.

Med bakgrunn i at det ikke er identifisert forhold som tilsier at basismetoden ikke gir et korrekt bilde av bankens operasjonelle risiko beregnes det ikke ytterligere kapitalbehov for operasjonell risiko under Pilar 2

8.5 Risiko knyttet til fremtidige pensjonsforpliktelser

Det er to risikoen påvirker nettoforpliktelsen i ytelsesordninger, risikoen for verdifall på aktiva i pensjonsordningen og risikoen for økte pensjonsforpliktelser som følge av levetidsforventninger/dødelighetsforutsetninger, lønnsvekst, G-regulering, pensjonsregulering og endring i diskonteringsrente

Total gir stresstest av pensjonsforpliktelser og verdi av pensjonsmidler en økning i netto pensjonsforpliktelser per år på 7 millioner kroner:

	Økning i netto pensjonsforpliktelse	Fordelt over	Per år
Stresstest av pensjonsforpliktelser	50 mill kr	9 år	5,5 mill kr
Verdifall på pensjonsmidlene i Pensjonskassen	18 mill kr	11 år	1,6 mill kr
Totalt	68 mill kr		7,1 mill kr

Sannsynligheten for at de negative forutsetningene for stresstesten vedvarer i 9 år anses som lav. Samtidig har banken evne til å finansiere merkostnaden over løpende drift.

8.6 Andre Pilar 2 tillegg

8.6.1 Risiko forbundet med overføring eller pantsettelse av aktiva

Banken deponerer godkjente papirer i Norges Bank som er tilgjengelig for pant for D-lån og F-lån fra Norges Bank. Likvidetsstrategien angir at banken ikke skal benytte D-lån i Norges Bank som kilde til ordinær finansering, såfremt markedet for øvrig kan dekke behovet. F-lån i Norges Bank kan benyttes som finanseringskilde for banken. Banken har ikke benyttet seg av F-lån i 2015.

Med utgangspunkt i at bankens likvidetsstrategi angir at banken ikke skal benytte D-lån i Norges Bank som kilde til ordinær finansering, samt at banken normalt ikke benytter F-lån, er det ikke satt av kapital i Pilar 2 for risiko forbundet med overføring eller pantsettelse av aktiva.

8.6.2 Systemrisiko

SpareBank 1 Ringerike Hadeland kan bli «truffet» av systemrisikoen blant annet gjennom:

- Finansmarkedet:
 - Fordringer på andre banker
 - Verdipapirplasseringer
 - Motpartsrisiko derivater
 - Strammere likviditet og økt likviditets-/refinansieringsrisiko
- Personmarkedet PM
 - Økende arbeidsledighet og derigjennom økende mislighold
 - Fallende panteverdier
- Bedriftsmarkedet BM
 - Usikre tider, redusert forbruk og investeringer, redusert lønnsomhet i bedriftene
 - Økt mislighold
 - Fallende sikkerhetsverdier

SpareBank 1 Ringerike Hadeland konkluderer med at systemrisikoen vurderes som forhøyet samlet sett, men at nivået ikke vurderes å være høyere enn det som er ivaretatt gjennom kalibreringen av kredittmodellene, den motsykliske kapitalbufferen og systemrisikobufferen.

8.6.3 Risiko for overdreven gjeldsoppbygging

I direktivets artikkel 87 introduseres et nytt krav om at foretaket i pilar 2 skal identifisere og kontrollere uforsvarlig gjeldsoppbygging. Ved vurdering av høy andel fremmedfinansiering og overdreven gjeldsoppbygging benytter konsernet uvektet kjernekapitalandel (leverage ratio) som en indikator, i tråd med Finanstilsynets anbefalinger.

Faktorer som vurderes under dette punktet er blant annet utviklingen over tid i uvektet kjernekapitalandel, herunder en fremoverskuende vurdering som tar hensyn til foretakets vekstambisjoner og forretningsstrategi. Effekten på uvektet kjernekapitalandel vil bli inkludert i Finanstilsynets stresstester.

Krav til uvektet kapitalandel (leverage ratio) skal innføres i EU. Norske banker har en høy uvektet kapitalandel sammenlignet med banker i andre land og oppfyller allerede det forventede kravet i EU. I Finansiell Stabilitet 2015 legger Norges bank frem en anbefaling om krav til uvektet kapitalandel i norske banker på minst 6%. Kravet kan bestå av et minstekrav og et bufferkrav i tillegg som er en fast prosentsats av kravet til kjernekapitaldekning.

Ved utgangen av første halvår 2015 hadde norske banker samlet en uvektet kapitalandel på 6,5% iht. Norges Bank. SpareBank 1 Ringerike Hadeland hadde uvektet kapitalandel på 8,59% på samme tidspunkt, og har således vesentlig høyere uvektet kapitalandel enn gjennomsnittet av norske banker og oppfyller det kommende norske kravet med god margin.

Med utgangspunkt i bankens langtidsplan og langtidsprognose forventes det ingen vesentlig reduksjon i leverage ratio, og det settes følgelig ikke av kapital for risiko for uforsvarlig gjeldsoppbygging i Pilar II

8.6.4 Forsikringsrisiko

Iht. Finanstilsynets rundskriv 9/2015 skal «Foretak/konsern med underliggende enheter som yter forsikringstjenester vurdere forsikringsrisiko»

Konsernet SpareBank 1 Ringerike Hadeland har ikke underliggende enheter som yter forsikringstjenester. Forsikring er den største risikoen i SpareBank 1 Gruppen, hvor SpareBank 1 Ringerike Hadeland indirekte eier 3.03%. Banken er gjennom eierskapet i SpareBank 1 gruppen eksponert for forsikringsrisiko, men risikoen dekkes fullt ut gjennom bankens eierrisiko og det settes følgelig ikke av kapital for risiko for forsikringsrisiko i Pilar II.

8.6.5 Eierrisiko

Banken har en betydelig risikoeksponering mot SpareBank 1 Gruppen og SpareBank 1 relaterte selskaper. SpareBank 1-alliansen med tilknyttede selskaper er et meget viktig strategisk fundament som gir banken tilgang på produkter, teknologi, kompetanse og markedsprofilering og bidrar til at banken kan være en selvstendig lokalbank.

Banken utøver sin eierstyring i eide selskap gjennom formelle styringsorganer i Samarbeidende Sparebanker (SamSpar), SpareBank 1 Gruppen AS, Alliansesamarbeidet og de øvrige eide selskapene. I 2012 ble "Samsparhuset" etablert med 11 årsverk blant annet for å styrke bankenes innflytelse innenfor SpareBank 1 Alliansen.

Hoveddelen av bankens eierrisiko er knyttet til underliggende kredittrisiko, markedsrisiko og forsikringsrisiko i de eide selskapene.

Konsernet har i beregning av netto ren kjernekapital allerede gjort fradrag for "direkte og indirekte investeringer i selskaper i finansiell sektor". Fradraget anses fullt ut dekkende for bankens eierrisiko. Det settes følgelig ikke av ekstra kapital for eierrisiko i Pilar II

8.6.6 Forretningsrisiko

Forretningsrisiko defineres som risikoen for uventede inntekts- og kostnadssvingninger. Risikoen kan opptre i ulike forretnings- og/ eller produktsegmenter og være knyttet til konjunktursvingninger og/eller endret kundeatferd. De kostnads- og inntektselementer som ikke er dekket gjennom diskusjonen av de øvrige risikoene nevnt ovenfor er

- Renteinntekter (utlåns- og innskuddsmargin)
- Provisjonsinntekter og øvrige inntekter (bortfall av inntekter)
- Driftskostnader

Banken opplever kontinuerlig endringer i konkurransesituasjonen og endringer i lovgivning som kan påvirke både inntekter og kostnader. Banken foretar løpende tilpasninger i forretningsmodellen for å kompensere for bortfall av inntekter eller økte kostnader, og med bakgrunn i en slik tilpasning vil det kunne argumenteres for at det ikke beregnes kapitalbehov for forretningsrisiko.

På den annen side vil evt. endringer i forretningsmodell kunne ha en viss treghet, samtidig som det i bankens forutsetninger for sterk vekst i nye områder ligger til grunn en sterk inntjening som sikrer tilstrekkelig kapital for vekst. Av den grunn testes det mot et scenario hvor en får svikt i bankens inntekter kombinert med et høyere nivå på bankens driftskostnader, noe som vil medføre lavere årsresultat og derigjennom lavere utbytte og lavere kapital overført til bankens egenkapital. Kapitalbehov i Pilar 2 beregnes som reduksjon i kapital overført til bankens egenkapital i forhold til budsjett.

8.6.7 Strategisk risiko

Strategisk risiko defineres som risikoen for uventede tap eller sviktende inntjening i forhold til prognoser knyttet til vekstambisjoner, inntreden i nye markeder, forretningsområder eller oppkjøp.

Strategisk risiko i Pilar 2 beregnes som differansen i nåverdi mellom ”normal case” og ”worst case” for bankens strategiske satsinger.

8.7 Krav til ansvarlig kapital Pilar 2

Vurderingene og beregningene viser at SpareBank 1 Ringerike Hadeland har en forsvarlig kapitaldekning ut fra bankens moderate risikoprofil og beregnede risikjusterte kapitalkapitalbehov. Ren kjernekapitaldekning for morbanken etter regulatoriske minstekrav (Pilar 1) er på 16,5 % per 31.12.15. Uten overgangsordninger er ren kjernekapitaldekning for morbanken beregnet til 15,2%.

	2015 inkl. overgangsordning	2015 ex. overgangsordning	Kapitalmål	Kapitalkrav
Ren kjernekapitaldekning	16,5 %	15,2 %	14,5%	11,0% (11,5%*)
Kjernekapitaldekning	16,5 %	15,2 %	-	12,5% (13%*)
Kapitaldekning	17,2 %		16%	14,5% (15%*)

(*) Fra 01.07.2016

SpareBank 1 Ringerike Hadelands minimum kapitalbehov (pilar 1 + pilar 2) i prosent av risikovektet beregningsgrunnlag er beregnet som en sum av:

- Minimumskravet til kapital i **Pilar 1** på 8% med tillegg av bufferkrav i henhold til gjeldende kapitaldekningsregler.
- Krav til ren kjernekapital for å dekke risikoer som foretaket er utsatt for som ikke dekkes, eller bare delvis dekkes av pilar 1-minimumskravet (**Pilar 2-tillegg**).

Internt vurdert kapitalbehov per 30.09.2015 er beregnet til 227 mill. kroner i Pilar 2 (se oppsummerende tabell på neste side), noe som tilsvarer 1,79% av beregningsgrunnlaget på 12.675 mill. kroner.

Bankens kapitaldekning er betydelig høyere enn både bankens gjeldende langsiktige minstemål for ren kjernekapital på 14,5% det regulatoriske minstekravet (inkludert maksimalt bufferkrav) på 12,5%, også tillagt bankens beregnede Pilar 2 tillegg på 1,79% (til sammen 14,29%)

Krav til ren kjernekapitaldekning inkl. beregnet Pilar 2 tillegg er 12,79%, økende til 13,29% fra 1/7-2016:

	2015 inkl. overgangsordn	2015 ex. overgangsordn	Kapitalmål	Kapitalkrav Pilar 1	Kapitalkrav inkl. Pilar 2
Ren kjernekapitaldekning	16,5 %	15,2 %	14,5%	11,0% (11,5%*)	12,79% (13,29%*)

(*) Fra 01.07.2016

Tabellen nedenfor oppsummerer bankens beregning av Pilar 2; behov for ren kjernekapital for å dekke risikoer som foretaket er utsatt for som ikke dekkes, eller bare delvis dekkes av pilar 1-minimumskravet

	Pilar 1	Pilar 2 tillegg
Total Pilar 1:		
Kredittrisiko	937	
Markedsrisiko		
Operasjonell risiko	74	
Konsentrasjonsrisiko, herav:		81
- <i>Enkeltforetak</i>		48
- <i>Sektor</i>		33
- <i>Annen konsentrasjon</i>		0
Markedsrisiko, herunder:		91
- <i>Aksjekursrisiko</i>		20
- <i>Renterisiko</i>		40
- <i>Spread-risiko</i>		30
- <i>Valutarisiko</i>		0,5
Risiko pensjonsforpliktelser		7
Andre P 2 tillegg:		
- <i>Likviditetsrisiko</i>		28
- <i>Eierrisiko</i>		0
- <i>Strategisk risiko</i>		5
- <i>Gjeldsopbygging</i>		0
- <i>Systemrisiko</i>		0
- <i>Overføring/pantsettelse av aktiva</i>		0
- <i>Forretningsrisiko</i>		15
Evt. planleggingsbuffer		0
Total P2 kapitaltillegg		227
Beregningsgrunnlag Pilar 1		12.675
Total Pilar 2 kapitalbehov i %		1,79 %